

**Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

НОВА АРХІТЕКТУРА БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

*Збірник тез
Всеукраїнської науково-практичної конференції*

(м. Харків, 23 грудня 2022 р.)

Харків
«Юрайт»
2022

УДК 343.1:342.951+004.056]
(082)
Н 74

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Гетьман Анатолій Павлович – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України

Головкін Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Таволжанський Олексій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Нова архітектура безпекового середовища України: зб. тез Н 74 Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 грудня, 2022 р.). Харків: Юрайт, 2022. 196 с.
ISBN 978-617-7450-28-2

Збірка містить матеріали виступів і тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка відбулася у м. Харкові 23 грудня 2022 р.

Збірку розраховано на широке коло читачів, зокрема, на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, фахівців у галузі права та всіх, хто цікавиться питаннями правового та організаційного забезпечення безпекового середовища України на національному та міжнародному рівнях в умовах сучасних викликів і загроз.

*Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою.
Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.*

ISBN 978-617-7450-28-2

УДК 343.1:342.951+004.056]
(082)
Н 74

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2022
© «Юрайт», оформлення, 2022

%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8,24%20%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%D1%87%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 30.11.2022).

2. Статистика повітряних тривог. *Servic Air-alarms.in.ua*. URL: <https://air-alarms.in.ua/#statistic> (дата звернення: 02.12.2022).

3. Кількість жертв ранкового обстрілу Кривого Рогу зросла до двох. Окупанти випустили по місту 10 ракет. *Гордон.UA*. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/kilkist-zhertv-rankovogo-obstrilu-krivogo-rogu-zroslo-do-dvoh-okupanti-vipustili-mistom-10-raket-1616378.html> (дата звернення: 05.12.2022).

4. У Києві можуть з'явитися бомбосховища на зупинках: думки фахівців та ініціаторів. 04.10.2022. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/72251/> (дата звернення: 19.11.2022).

5. Бреславець Б. Зупинки-укриття захищають жителів Харкова. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zupinki-ukrittia-zahishayut-zhiteliv-harkova/> (дата звернення: 19.11.2022).

Вознюк А. А.,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1

Національної академії внутрішніх справ,

м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах збройної агресії російської федерації (далі – рф) проти України актуальними залишаються питання притягнення до кримінальної відповідальності учасників збройного конфлікту зі сторони держави-агресора. У цьому контексті важливе значення для забезпечення безпеки громадян України, як під час цього міжнародного збройного конфлікту, так і в майбутньому після перемоги Збройних Сил України та інших військових формувань над ворогом, мають положення Кримінального кодексу України, які врегульовують питання обміну полонених та незаконно захоплених осіб, застосування положень про імунітет комбатанта, притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини тощо. Ці та інші положення кримінального законодавства вимагають сьогодні особливої уваги, оскільки від їхньої якості залежить ефективність роботи правозастосовних органів, а також справедливість застосування заходів кримінально-правового характеру за воєнні злочини в Україні.

1. Проблеми звільнення від відбування покарання за ст. 84-1 КК.

Відповідно до положень цієї статті будь-який засуджений, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для

обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну звільняється від відбування покарання.

Внаслідок застосування цієї норми особі призначається покарання, однак вона звільняється від його відбування, тобто фактично залишається непокараною, а держава втрачає можливість притягнення її до кримінальної відповідальності за вчинене та застосування відповідного покарання в майбутньому (якщо не буде доведено вчинення нею нового злочину)¹.

Таким чином, цей вид звільнення від відбування покарання перешкоджає, а фактично унеможлиблює, притягнення до справедливої міри покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у зв'язку з агресією проти України. Він породжує безкарність воєнних злочинців, які після обміну залишаються небезпечними для оточуючих. У майбутньому такі особи зможуть безперешкодно подорожувати іноземними країнами і не виключаються ситуації випадкових зустрічей цих суб'єктів з жертвами вчинених ними злочинів.

У даному випадку не йдеться про заперечення обміну зазначених осіб на наших громадян, а лише про те, в якій формі в подальшому здійснювати кримінальне переслідування та оформляти остаточне рішення про застосування заходів кримінально-правового характеру, щоб, з одного боку, провести обмін, а з іншого – забезпечити належним чином невідворотність кримінального покарання, насамперед, воєнних злочинців.

Після обміну має бути механізм, що надаватиме можливість їх притягнення до кримінальної відповідальності в майбутньому, а також не дозволить їм виїжджати за межі території рф та країн, які підтримують державу-агресора. В якості шляхів удосконалення цього механізму слід розглянути можливість, доцільність та обґрунтованість застосовування інших кримінально-правових чи кримінальних процесуальних інструментів як-от: відстрочка виконання вироку, зміна запобіжного заходу з подальшим обміном та оголошенням в розшук, створення спеціального виду звільнення від відбування покарання з випробуванням тощо.

2. Проблеми кваліфікації дій учасників днр/лнр та інших псевдоутворень на території України.

Під час притягнення до кримінальної відповідальності цих суб'єктів виникає низка питань: чи є вони комбатантами, чи можна їх притягувати до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, чи правильною була

¹ Більш детально про цей вид звільнення від відбування покарання, його законодавчі недоліки йдеться в науково-практичному коментарі [1].

практика притягнення їх до кримінальної відповідальності за загальнокримінальні делікти (терористичні, проти основ національної безпеки тощо)?

Голова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України С. Кравченко слушно зауважує, що те, що відбувалося з 2014-го року, зокрема участь у бойових діях тощо, ми кваліфікували як участь у терористичній організації, убивства і т. д. Фактично називаючи події війною, до 24-го лютого ми кваліфікували ці дії за загальними нормами Кримінального закону, а не як воєнні злочини [2].

Цікаво, що Окружний суд Гааги у справі МН17 притягнув до кримінальної відповідальності учасників днр також не за воєнні, а за загальнокримінальні злочини (спричинення катастрофи – ст. 168 КК Нідерландів та вбивство 298 пасажирів – ст. 289 КК Нідерландів). Цей суд зробив слушний висновок про те, що з середини травня 2014 року, а також 17 липня 2014 року на території України відбувався міжнародний збройний конфлікт між Україною та днр, у результаті чого днр перебувала під контролем рф. Досі рф заперечує будь-який контроль або причетність до днр у той період. Обвинувачені також публічно заперечували, що на той момент вони були частиною збройних сил рф. Тому учасники бойових дій днр, а отже й обвинувачений, не можуть розглядатися як частина збройних сил рф. З цієї причини вони не мають права брати участь у бойових діях, а також не мають права на імунітет від судового переслідування у зв'язку з катастрофою рейсу МН17 [3].

Відтак виникає питання: поки рф заперечувала будь-який контроль або причетність до днр/лнр, а бойовики псевдоутворень висловлювали аналогічні заперечення щодо належності до збройних сил рф, чи були підстави кваліфікувати їхні дії як воєнні злочини? Можливо і були, однак труднощі доведення цього беззаперечні.

Водночас, як видається, ситуація змінилася кардинально із прийняттям рф рішення про включення днр та лнр до складу рф. Як відомо, 5 жовтня 2022 р. президент рф підписав відповідні федеральні конституційні закони про прийняття до складу рф днр і лнр. Виходячи з цього, учасники незаконних формувань днр/лнр набули статусу комбатантів, що воюють на боці рф, а відтак, до них можна застосувати положення про імунітет комбатанта, а також, у випадку порушення норм міжнародного гуманітарного права, притягнути до кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Ймовірно, за певних обставин дії бойовиків днр/лнр можливо кваліфікувати як злочини проти основ національної безпеки. Однак у будь-

якому випадку вчинення ними одних і тих самих діянь не можна одночасно кваліфікувати як воєнний та загальнокримінальний (ординарний, загальний) злочин. Насамперед, одні й ті ж діяння не можна одночасно розглядати як воєнний і терористичний злочин. Окрім того, бойовики днр/лнр не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 437 КК (ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій), оскільки, з одного боку, не є суб'єктами цього злочину, а, з іншого – кримінальна відповідальність за участь у воєнних діях щодо України виключається з огляду на імунітет комбатанта.

3. Недосконалість положень ст. 438 КК України.

У диспозиції ч. 1 ст. 438 КК зосереджено щонайменше десятки різних за об'єктивними та суб'єктивними ознаками, характером та ступенем суспільної небезпеки складів воєнних злочинів, кримінальна відповідальність за які настає в межах однієї санкції (позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років).

Тому, наприклад, військовослужбовця рф, який вчинив жорстоке поводження з військовополоненими ЗСУ та цивільним населенням, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, засуджено за ч. 1 ст. 438 КК до позбавлення волі строком на 12 років, тобто до максимальної межі цього виду покарання, встановленої в санкції статті. Його звільнено від відбування покарання на підставі ст. 84-1 КК. Після обміну він знову вчинив злочини, передбачені ст. 438 КК. В перспективі є можливість призначити йому максимальне покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років, що видається не дуже справедливим. Тобто особа може вчиняти низку особливо тяжких воєнних злочинів, а покарання не може перевищувати 15 років позбавлення волі.

Н. Антонюк слушно зауважує, що існує проблема щодо потенційного покарання, яке може бути застосоване до винного, який вчинив такий воєнний злочин як зґвалтування. Так, відповідно до КК України за зґвалтування, що спричинило тяжкі наслідки, вчинене повторно, передбачено покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років або довічне позбавлення волі (ч. 6 ст. 152 КК України); за зґвалтування малолітньої – 10-15 років позбавлення волі (ч. 4 ст. 152 КК України); а за порушення законів і звичаїв війни – 8-12 років позбавлення волі (ч. 1 ст. 438 КК України). Таким чином, порушення законів та звичаїв війни, яке полягало у вчиненні зґвалтування, карається менш суворо, ніж кваліфіковане зґвалтування як загальнокримінальний злочин. Фактично у ч. 1 ст. 438 КК України не враховуються ні кількість жертв, ні їхній вік, ні

тяжкі наслідки для потерпілих (втрата здатності до дітонародження, психічна хвороба, інші тяжкі тілесні ушкодження тощо) [4].

Найбільш оптимальним виходом із ситуації вбачається диференціація кримінальної відповідальності за різні прояви порушення законів і звичаїв війни у різних статтях КК. Задля реалізації цієї мети розроблено декілька проєктів, що передбачають диференціацію кримінальної відповідальності за воєнні делікти, однак упродовж 8 років війни вони так і не прийняті.

Іншим варіантом розв'язання проблеми може стати посилення санкції ч. 1 ст. 438 КК альтернативним покаранням у виді довічного позбавлення волі.

Література:

1. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Черня. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

2. Примаченко О. Воєнний злочинець буде заарештований, щойно виїде за межі своєї країни, без строку давності – голова Касаційного кримінального суду. 24 жовтня 2022 р. 19:53. URL: <https://racurs.ua/ua/3025-toy-hto-natyskaie-knopku-maie-znaty-yogo-derjava-zaplatyt-za-vsi-ci-ruynuvannya-suddya-vs.html>

3. Uitspraakdocument strafzaak MH17. Dit is de uitgesproken tekst van 17 november 2022. URL: <https://www.courtinh17.com/nieuws/2022/uitspraakdocument-strafzaak-mh17.html>

4. Підтримка та захист потерпілих і свідків воєнних злочинів: проблемні питання застосування КК і КПК України. Судова влада України. 12 грудня 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1357006/>

Володіна О.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правової політики,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (СТ. 126¹ КК УКРАЇНИ)

Не викликає сумнівів, що будь-які прояви насильства у сім'ї є однією з найбільш соціально небезпечних варіантів поведінки особи, оскільки це ставить під загрозу основний принцип життєдіяльності родини – безпечне, комфортне існування кожного її члена.

Крім того, навіть мізерні прояви насильства не лише руйнують сім'ю та спричиняють сімейне неблагополуччя, але й можуть бути однією з передумов поширення злочинності у суспільстві, або, навіть, виступити стійким криміногенним фактором. Так, понад 23% тяжких насильницьких кримінальних правопорушень вчинюються в родинях[1, с. 275]. Згідно з